

Žydrūnas Vičinskas – etnologijos mokslo krypties doktorantas.
Moksliniai interesai: baltų religija ir mitologija,
 senųjų rašytinių šaltinių verifikacija.

Adresas: Herkaus Manto g. 44–2, LT-92232 Klaipėda.

Tel. 8 ~ 693 70 870.

El. paštas: z.vicinskas@gmail.com.

Žydrūnas Vičinskas: PhD student of Ethnology.

Research interests: Baltic religion and mythology,
 the verification of ancient written sources.

Address: Herkaus Manto g. 44–2, LT-92232 Klaipėda.

Phone: 8 ~ 693 70 870.

E-mail: z.vicinskas@gmail.com.

Žydrūnas Vičinskas

Klaipėdos universitetas

MATO PRETORIJAUS MITINĖS MEDŽIAGOS APIE *PERDOYTUS*, *WEJOPATTIS*, *GARDOUTEN*, *BANGPJTS*, *LUOBGELDA* AUTENTIŠKUMAS XVI–XVII A. RAŠYTINIŲ ŠALTINIŲ KONTEKSTE

Anotacija

Straipsnyje apžvelgiamas ir įvertinamas Mato Pretorijaus (*Matthäus Prätorius*) veikale „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ (*Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*) (XVII a. pabaiga) aprašytų baltų panteonui priskiriamų bei su vandens sfera siejamų dievybių – *Perdoytus*, *Wejopattis*, *Gardouten*, *Bangpjts*, *Luobgelda* (iš dalies *Bardoayts*) – autentiškumas XVI–XVII a. rašytinių šaltinių kontekste. Šiame darbe ypatingas dėmesys skiriamas *Perdaičio* (*Gardaičio* ↔ *Bardaičio*) mitologemų ir *Vėjopačio* ↔ *Bangpūčio* opozicijos aptarimui bei autentiškumo analizei. Duomenų patikimumui nustatyti atliekamas giluminis lyginamasis teksto tyrimas, kurio branduolį sudaro pirminės medžiagos (*informacinio etalono*) palyginimas su antrine, leidžiantis nustatyti, kas, kada ir kokius mitinės medžiagos pakeitimus atliko. Tyrimas atskleidė, kad Mato Pretorijaus bei kitų XVI–XVII a. senųjų rašytinių šaltinių mitiniai duomenys yra užgožti *perteklinės* neautentiškos informacijos arba kronikininkų interpretacijų. Straipsnyje ši fenomeną bandoma apibrėžti į senųjų rašytinių šaltinių patikros procesą įvedant naują terminą – *informacinis triukšmas*.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Matas Pretorijus, autentiškumas, baltų religija ir mitologija, informacinis triukšmas.

Abstract

In the context of XVI–XVII centuries written sources, this article provides an overview and evaluation of authenticity of to the Balts pantheon and the water sphere attributable deities *Perdoytus*, *Wejopattis*, *Gardouten*, *Bangpjts*, *Luobgelda* (partly *Bardoayts*) that were described in Matas Pretorijus (*Matthäus Prätorius*) work “Sights of Prussia, Or Prussia’s Observation Place” (*Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*) (the end of the 17th century). The focus of this article is on the analysis

of authenticity *Perdoytus* (*Gardouten* ↔ *Bardoayts*) and opposition between *Wejopattis* ↔ *Bangpjts* mythologemes. In order to assess the validity of data the author uses in-depth comparative research whose core is in the comparison of the original and secondary material, allowing to determine who, when and what kind of mythical material changes were made. The study revealed that the mythical information provided by M. Pretorijus and other ancient written sources from XVI–XVII centuries are overshadowed by redundant and unauthentic information or interpretations of chroniclers. The author attempts to define this multi-level mental and physical phenomena by introducing a new term *information noise* in the verification process of ancient written sources.

KEYWORDS: Matas Pretorijus, authenticity, Baltic religion and mythology, information noise.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v18i0.1237>

1. Tikslas – verifikuoti Mato Pretorijaus veikale *Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne* aprašytų dievybių – *Perdoytus*, *Wejopattis*, *Gardouten*, *Bangpjts*, *Luobgelda* – autentiškumą XVI–XVII a. rašytinių šaltinių kontekste.
2. Objektas – M. Pretorijaus bei kituose XVI–XVII a. rašytiniuose šaltiniuose pateikta mitinė medžiaga apie *Perdoytus*, *Wejopattis*, *Gardouten*, *Bangpjts*, *Luobgelda*.
3. Uždaviniai:
 - 3.1. Surinkti visus XVI–XVII a. rašytinius šaltinius, kuriuose minimi *Perdoytus*, *Wejopattis*, *Gardouten*, *Bangpjts*, *Luobgelda*.
 - 3.2. Nustatyti pirminio šaltinio, kuriame minimi *Perdoytus*, *Wejopattis*, *Gardouten*, *Bangpjts*, *Luobgelda*, santykį su antriniais šaltiniais.
 - 3.3. Verifikuoti M. Pretorijaus mitinės medžiagos patikimumą.
4. Metodai – analitinis, struktūrinė turinio analizė, *hermeneutinis* interpretacinis aprašymas, lyginamasis (*komparatyvinis*).

Analizuojant ikikrikščioniškąją baltų kultūrą, kurios branduolį sudaro pagoniška religinė logika, iškyla ją fiksuojančios raštijos patikimumo klausimas. Vienas išsamiausių rašytinių šaltinių, teikiančių informacijos apie pagoniškąją baltų religiją, – Mato Pretorijaus (*Matthäus Prätorius*) (~ 1635–1704, 1707 (?)) XVII a. antrojoje pusėje parengtas daugiatomis rankraštis „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ (*Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*)¹. M. Pre-

¹ Ingė Lukšaitės rūpesčiu nuo 1999 m. lietuvių kalba pradėta leisti iki šiol išsamiausia originalių rankraščių serija – Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla* = *Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 1 (1-oji knyga: Prūsijos onomasija = *Onomasia*). Vilnius: Pradai, 1999; t. 2 (2-oji knyga: *Prūsijos demologija* = *Demologia Prussiae*, 3-ioji knyga: *Prūsijos topografija* = *Topographia Prussiae*). Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2004; t. 3 (4-oji knyga: *Senovės prūsų idololatrija* = *Idololatrija veterum Prussorum*, 5-oji knyga: *Senovės prūsų šventės* = *Festa veterum Prussorum*, 6-oji knyga: *Senovės prūsų konsekracijos* = *Consecrationes veterum Prussorum*). Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006; t. 4 (7-oji knyga: *Prūsų bažnyčios kronika* = *Chronicum ecclesiasticum Prussorum*). Vilnius: Lietuvos istorijos instituto

torijaus užfiksuota mitologinė informacija yra ne kartą naudota XIX–XXI a. mokslininkų, tyrusių baltišką kultūrą ir mitologiją, naudojama dabar bei, greičiausiai, bus naudojama ateityje. Dėl tos priežasties, nepaisant ankstesniųjų fragmentiškų bandymų, prasminga pamėginti verifikuoti tai, kas aptartajame šaltinyje yra autentiška.

Šiame straipsnyje išskiriamos bei nagrinėjamos penkios Mato Pretorijaus rankraštyje aprašytos su vandens sfera siejamos dievybės: 1) *Perdoytus*, 2) *Wejopattis* / *Weipons* / *Weidiews*, 3) *Gardouten*, 4) *Bangpjts*, 5) *Luobgelda*. Pažymėtina, kad nors darbe nesiekama atskirai išnagrinėti *Bardoayts* mitologemos, analizuojant *Gardouten* bei *Perdoytus* dievybes, neišmanoma ignoruoti *Bardoayts* egzistavimo². *Perdoytus* nagrinėjamo veikalo IV knygos IX skyriuje „Apie kitus senovės prūsų dievus, jų garbinimą“ minimas du kartus – IV, IX poskyriuose; greta aprašomi *Wejopattis* / *Weipons* / *Weidiews* (X–XI posk.) ir *Gardouten* (XII), o tolesniame poskyryje (XXIII) pavadinimu „Apie dabar žinomus nadruvių dievus“ įvardijamas *Bangpjts*³. Remiantis nurodytų būtybių išdėstymu tiriamajame šaltinyje, darytina prielaida, jog susiduriame su opozicija „praeitis“ (laikas iki ~ XVII a. antrosios pusės → *Perdoytus*, *Gardouten*, *Bardoayts*) ↔ „dabartis“ (laikas nuo ~ XVII a. antrosios pusės → *Wejopattis* / *Weipons* / *Weidiews*, *Bangpjts*), drauge tai sufleruoja senųjų rašytinių kronikų ir Mato Pretorijaus empirinės partitės samplaiką. Tokį argumentą iš esmės pagrindžia aptariamojo autoriaus aprašytos būtybės – *Perdoytus* – analizė.

Pirmą sykį istoriniame dokumente *Bardaytis* (*Bardoayts*) paminimas XV a. pirmojoje pusėje „Sūduvių knygelėje“, vėlesniuose dokumentuose dievavardžio forma varijuoja. Jono Maleckio-Sandeckio šaltinyje vietoj originalios formos *Bardoayts* atsiranda *Gardoaeten*, kurią savaip perdaro kiti XV a. pabaigos –

leidykla, 2011. Reikėtų pažymėti, jog didžiausia baltiškos kilmės mitinių duomenų sanauja arba kultūrinės istorijos relikvai yra aprašyti 4-ojoje bei 5-ojoje veikalo knygoje (t. 3).

² Pasakytina, kad M. Pretorijus nagrinėjamame veikale *Bardaičio* iš esmės neaprašo; jis rankraščio IV knygos IV skyriuje, XX poskyryje – „Ar kuriam nors prūsų dievui apskritai buvo teikiama pirmenybė? Kitų autorių nuomonė“ – remdamasis pirmtakų duomenimis, išvardija prūsų dievus, tarp kurių šeštas yra *Bardoayts* (Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, 173–175). Įdomu, kad perrašydamas būtent „Sūduvių knygelės“ mitinę medžiagą jis teigia, jog tai Prūsijos liuteronų vyskupo Georgo von Polenco (*Georgius a Polentis*) bei Pauliaus Sperato (*Paulus Speratus*) duomenys, greičiausiai, taip yra todėl, kad iki XIX a. pirmosios pusės buvo manoma, jog „Sūduvių knygelė“ parašė evangelikų vyskupai: Sembos – Georgas Polencas, Pamedės – Erhardas von Queis († 1529) ir jo paeigas perėmęs vyskupas (nuo 1530 m.) bei hercogo Albrechto pamokslininkas Paulius Speratas (Kregždys, Rolandas. *Sūduvių knygelė – vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinis. I dalis: formalioji analizė. Lituanistica*, t. 55, nr. 3–4. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2009, 180).

³ Žr. Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, 275; 279; 279–283; 283–285; 299–301.

XVI a. pabaigos autoriai: *Gardoajtis* ↔ *Gardoeten* ↔ *Gardoaits*, kol galiausiai ~ XVII a. antrojoje pusėje Matas Pretorijus tiriamojo veikalo IV knygos IX skyriuje, XII poskyryje sąmoningai rašo apie *Perdoytus* bei *Gardouten*, kaip du savarankiškus sandus (informacijos perrašymo chronologinė seka: 1. „Sūduvių knygelė“ (S. K.) (XV a. pirmoji pusė)⁴ → 2. 1530 m. Vyskupų sinodo nutarimai (V. S. N.) (XV a. pirmoji pusė)⁵ → 3. Jonas Maleckis-Sandeckis (*Joannes Maletius*) (J. M.-S.) (XV a. vidurys)⁶ → 4. Motiejus Strijkovskis (*Maciej Strykowski*) (M. S.) (XV a. pabaiga) (1582)⁷ → 5. Jonas Lasickis (*Jan Łasicki*) (J. L.) (XV a. pabaiga) (1582)⁸ → 6. Lukas Davidas (*Lucas Davis*) (L. D.) (XV a. pabaiga) (1583)⁹ → 7. Jonas Bretkūnas (*Johann Bretke*) (J. B.) (XV a. pabaiga) (1588)¹⁰ → 8. Kristoforas Hartknochas (*Christoph Hartknoch*) (K. H.) (XVI a. pabaiga) (1679)¹¹).

Autorius, kalbėdamas apie *Gardouten* ↔ *Perdoytus* santykį, prieštarauja pirmąjį J. Maleckio-Sandeckio bei K. Hartknocho¹² nuomonėms. M. Pretorijaus supratimu, pirmasis *Perdaitį* klaidingai gretina su *Gardaičiu* – „laivininkų dievu, prilygstančiu romėnų Portūnui“, o antrasis juos be reikalo sutapatinaš¹³. Anot M. Pretorijaus, *Gardoutis* „reiškia ne Neptūną ar Eolą <...> tuo labiau ne pirklių dievą <...>“, o tam, kad pagrįstų abejones, jis pateikia etimologinį dievavardžio aiškinimą, kuriuo remiantis *Gardoutis* kildintinas iš lie. *Gardu* – „gardu“ (skanu, gardu)¹⁴. M. Pretorijaus manymu, J. Maleckis-Sandeckis „galėjo girdėti seną prūsų žvejį meldžiantis, kad jo žuvys būtų *garduot*, t. y. „gardžios“, ir jis tuoj pat iš to padarė dievą, kuris žuvis ir kt. padaręs gardžias“¹⁵. M. Pretorijus, siekdamas

⁴ Vėlius, Norbertas. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 144; 149.

⁵ Ten pat, 160.

⁶ Ten pat, 208.

⁷ Ten pat, 545.

⁸ Ališauskas, Vytautas. *Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus. Tekstas ir kontekstai*. Vilnius: Aidai, 2012, 115; 125.

⁹ Vėlius, Norbertas. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, 287.

¹⁰ Ten pat, 312.

¹¹ Hartknoch, Christoph. *Petri De Dusburg, Ordinis Teutonici Sacerdotis, Chronicon Prussiae, in quo Ordinis Teutonici Origo, Nec Non Res ab ejusdem Ordinis Magistris ab An. MCCCXXVI. usque ad An. MCCCCXXV. Accesserunt his praeter Notas in Dusburgensem Privilegia Qvaedam Prussis antiquitus concessa, Item Dissertationes XIX. Antiquitates Prussicas complexae*. Francofurti et Lipsiae, Jenae, 1679, 140; prieiga internetu: <https://goo.gl/bi6IHn>, žiūrėta 2016 01 20.

¹² XVII a. pabaigos šaltinyje klaidingai nurodoma pirmoji vardo raidė – M. Hartknochas (*M. Hartknoch*).

¹³ Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, 283.

¹⁴ Ten pat, 283.

¹⁵ Ten pat, 283.

argumentuoti pateiktą spėjimą, pasidalija asmenine patirtimi, kurioje, įtikėtina, užfiksuota autentiška žvejų adoracijos struktūra, prašant *X dievybės* malonės:

1 lentelė

Autentiška Mato Pretorijaus informacija

	AUTENTIŠKA INFORMACIJA
1.	1. <i>[žvejai meldžiasi – Ž. V.] Kad jiems Dievas duotų sėkmingą žūklę. 2. Kad Dievas jiems duotų laimę sugautas žuvis perduot, t. y. „parduoti“. 3. Kad Dievas laimingų jų darbą žuvis apdorojant, t. y. sūdant, džiovinant vėjyje ir rūkant dūmuose. Kad jos būtų gardu, t. y. „skanios“, nes sūdymas ir džiovinimas ne visada nusiseka ir geriausiems žvejams, kaip dažnai būna su lašišomis, plekšnėmis, žiobriais, starkingais ir kt. Jeigu druska ir rūkymas būna nenuitaikytas, dėl to ne vienas žvejys lieka sėdėti su savo prekėmis¹⁶.</i>

Manyti, jog informacija autentiška, leidžia du dalykai, pirma, autorius įvardija, jog aprašomą įvykį patyrė pats, šalia gana detalai nurodydamas tik jam vienam žinomas – asmenines – aplinkybes: <...> *und erinnere mich, da Ich meiner Jugend pflag von / meinem Vatter (den Gott seelig habe) in die Russe nach Klupper / geschicket ward, i. e. nach truckenen fischen, damit unser Hauß / zuversehen, ich zum offtem gehört habe die Fischer bethen* – „<...> ir čia aš prisimenu, kad jaunystėje savo tėvo (duok jam, Dieve, amžiną atilsį) būdavau siunčiamas į Rusnę kluperių (*Klupper*), t. y. džiovintų žuvų, mūsų šeimynai ir ne kartą girdėjau žvejus meldžiantis“¹⁷. Antra, ištraukos patikimumą gali pagrįsti turinio struktūra. Atsižvelgiant į tekstą, matyti, kad ištraukoje įvardijamas *X dievybės* garbstymo tikslas – *prašyti*: 1) pagauti žuvį (-is) (lašišas, plekšnes, starkingus); 2) jas tinkamai paruošti pardavimui: a) vytinant, b) rūkant; 3) perduoti žuvį (-is). Aptartasis garbstymo tikslas, prašant *X dievybės* padėti įsisavinti *Y materiją* – tinkamai ją apdoroti ir gauti naudą – tipologiškai artimas kitoms M. Pretorijaus paminėtoms ~ XVII a. antrosios pusės adoracijoms. Ko gero, struktūriškai artimiausias pavyzdys yra *Gabjaugio* garbinimas, kurio metu dėkojama, kad šis leido „nukulti javus“ ir juos „tinkamai apdirbti“ bei prašoma dievo toliau „saugoti ir prižiūrėti“ šeimos „gautą bei turimą naudą“¹⁸.

Grįžtant prie J. Maleckio-Sandeckio bei K. Hartknocho medžiagos vertinimo, pasakytina, jog M. Pretorijaus neigiama pozicija pastarųjų autorių atžvilgiu rodo, kad *Gardaičio* perkrikštijimą *Perdoito* vardu galėjo paskatinti būtent K. Hartknochas. Peržiūrėjus K. Hartknocho 1679 m. sudarytą leidinį *Petri De*

¹⁶ Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, 283.

¹⁷ Ten pat, 283.

¹⁸ Ten pat, 523–529.

Dusburg, Ordinis Teutonicus Sacerdotis, Chronicon Prussiae <...>, aptiktas tekstas, kuriame teigiama, jog „dievas *Perdoitas* (*Perdoytus*), kitaip vadinamas *Gardaičiu* (*Gardoėtes*), yra jūrininkų dievas“ (rankraštį šifravo ir iš lotynų kalbos vertė Žydrūnas Vičinskas)¹⁹. Išeitų, jog būtent K. Hartknochas yra pirmasis kronikinin- kas, paminėjęs *Perdoitį*, kaip *Gardaičio* sinonimą. Šalia to, M. Pretorijus pateikia *Perdoito* etimologinį aiškinimą, sakydamas, jog vardas kildintinas nuo lie. kilmės žodžio *perdout* – „parduoti“. Vadinas, jis samprotavo, kad *Gardaičio* dievavardis į prūsų panteoną yra patekęs per klaidą, dėl to remdamasis savotišku kalbiniu tyrimu, drauge sekdamas K. Hartknocho pozicija, jį atmetė ir rekonstravo *Perdoičio* teonimą. Tiesa, toks argumentavimas vargiai yra svarus, nes M. Pretorijaus spekuliacija paremta vien tik liaudiška etimologija bei menkai paliudyta kitų istorinių šaltinių, todėl vertintina kaip ne itin patikima. Tačiau atlikta analizė leidžia samprotauti, jog M. Pretorijaus mitinės informacijos dalis, kurioje aprašoma *X adoracija*, skirta *X vandens dievybei* – prašant pagalbos *X metu* (žvejojimo ↔ žuvies apdorojimo ↔ pardavimo), turėtų būti vertintina kaip autentiška.

Diskutuojant apie *Perdoyto* (*Gardaičio* ↔ *Bardaičio*) aprašą M. Pretorijaus veikale, pažymėtina, kad jį palyginus su ankstesniais istoriniais rašytiniais šaltiniais bei atsižvelgus į nustatytą interpretaciją ir etimologinę dievavardžio rekonstrukciją tekstas iš dalies vertintinas kaip XV a. pirmosios pusės – XVI a. pabaigos kronikų perrašas (žr. 2 lentelę).

Atlikus XV a. pirmosios pusės – XVII a. pabaigos kronikų informacijos palyginimą nustatyta, kad M. Pretorijus tam tikrą mitinės medžiagos dalį: 1) perrašo: 1.1. Dievavardį (K. H.); 1.2. Išvaizdą (lokalizaciją) (S. K.; M. S.; L. D.); 1.3. Ypatingas galias (S. K.; M. S.; L. D.); 1.4. Auką (S. K.; M. S.; L. D.); 1.5. Pagrindinius veikiančiuosius (S. K.; M. S.; L. D.); 2) neperrašo: 2.1. Šalutinių veikėjų (S. K.; L. D.), 2.2. Aplinkybių (S. K.; L. D.), 2.3. Aukojimo įrankio (S. K.; M. S.; L. D.); 3) interpretuoja: 3.1. Funkciją (-as). Ankstesniuose šaltiniuose *Perdoytis* (*Gardaitis* ↔ *Bardaitis*) įvardijamas kaip *laivų* / *jūrininkų* / *vėjų* dievas, o Pretorijus susikoncentruoja į *socialinį-ekonominį* būtybės aspektą ir išskiria tris esmingiausias *Perdoito* funkcijas: 1. Rūpinasi sėkminga žvejyba; 2. Pirkliais → laimina *pirkimą* ↔ *pardavimą*; 3. Atplaukiantiems jūra pirklių laivams (pa)rodo tikrąją įplauką, t. y. krantą švartuotis. Negana to, autorius samprotauja, jog žvejai garbindami *Perdoitą*, pirma, „rūpinosi savimi, kad savo žuvis gerai parduotų“, antra, „rūpintasi <...>, kad užsienio laivininkai laimingai pasiektų krantą ir gyventojus pradžiugintų įveždami gerų užsienietiškų prekių“, trečia, vietiniai žvejai – globojant *Perdoitui* – parodydavę pirklių laivams švartuotis tinkamą kranto ruožą

¹⁹ Žr. 11 išnašą.

XV a. pirmosios pusės – XVII a. pabaigos kronikų informacijos palyginimas (*Bardaitis* / *Gardaitis* / *Perdaitis*)

2 lentelė

	S. K.	V. S. N.	J. M.-S.	M. S.	J. L.	L. D.	J. B.	K. H.	M. P.
DIEVAVARDIS									
1.	<i>Bardoayts</i>	<i>Bardoayts</i> = <i>Pollux</i>	<i>Cardoaeten</i> = <i>Portunmus</i>	<i>Gardoaits</i>	<i>Cardoeten</i>	<i>Cardoails</i>	<i>Bardoails</i>	<i>Gardoõtes</i> = <i>Perdoytus</i>	<i>Perdoytus</i>
IŠVAIZDA (LOKALIZACIJA)									
2.	1. Didelis angelas, stovįs jūroje	–	–	1. Didis angelas, stovintis jūroje ir ežeruose	–	1. Didelis angelas, stovintis virš jūros	–	–	1. Didelis dievas ar angelas, stovintis jūroje ant vandens
FUNKCIJA (-OS)									
3.	1. Laivų dievas 2. Jūrininkų	–	1. Jūrininkų	1. Laivų dievas 2. Vėjų	1. Jūrininkų	1. Jūrų dievas	1. Laivų dievas	1. Jūrininkų	1. Rūpinasi sėkminga žvejyba. 2. Pirklių dievas: laimina pirkimą ir pardavimą. 3. Atplaukiantiems jūra pirklių laivams (pa)rodydavo tikrąją įplauką (švartuotis).
YPATINGA (-OS) GALIA (-IOS)									
4.	1. Į kurią pusę jis pasisukęs, ten pūsdamas aperčias laivus, kurie dėl jo pykčio paskęstą	–	–	1. Supykęs viešnu pūstelejiu laivus aperčia, skandina. 2. Malšina vėjus.	–	1. Kur jis pasisuka, ten pučia savo vėju vandenį, laivus (<i>aperčia</i> ↔ <i>nu-skandina</i> ↔ <i>suklaidina</i>) ir visa kita. 2. Valdo žuvis jūroje ir viską, kas gyvena vandenyje.	–	–	1. Kur jis pakreipia savo sparnus, ten pasuka vėją. 2. Atvaro ar nuvaro žuvis.

	S. K.	V. S. N.	J. M.-S.	M. S.	J. L.	L. D.	J. B.	K. H.	M. P.
5.	PAGRINDINIS (-IAI) VEIKIANTYSIS (-IEJI)								
	1. Plaukiojan- tieji mariose arba jūroje	–	1. Jūrinin- kai	1. Jūreiviai 2. Žvejai (kur- šiai, sembai, suomiai)	–	1. Plaukiojantieji mario- se arba jūroje 2. Tie, kurie manosi iš jūros (gintaro rinkėjai, erškėtų, menkių, kt. žuvų žvejai bei kiti į juos panašūs)	–	–	1. Žvejai, gyvenan- tys palei jūrą / dide- les upes (Nemuną, Vyslą ir kt.)
6.	ŠALUTINIS (-IAI) VEIKĖJAS (-AI)								
	1. Zegnotas (<i>Segnote</i>) arba 2. Viršaitis (<i>Wourschkaite</i>), pranešantys žvejybai pa- lankių: a) vietą; b) dieną (lai- ką); c) vėją	–	–	–	–	1. Vaidilutis (<i>Waidelotte</i>) arba 2. Viršaitis (<i>Wurskaito</i>), skirstą vėjus, išpranašau- jantys žvejybos: a) vietą; b) dieną (laiką)	–	–	–
7.	AUKA								
	1. Virta žuvis 2. Alus	–	–	1. Žuvis 2. Žuvienė	–	1. Virta žuvis	–	–	1. Žuvis
8.	APLINKYBĖS								
Vie- ta	1. Kluonas (jauja?)	–	–	–	–	1. Jaujos 2. Daržinės	–	–	–
Lai- kas	–	–	–	–	–	–	–	–	1. „Siautėjant audrai“
9.	AUKOJIMO ĮRANKIS								
	1. Kaušelis	–	–	1. Gilus dubuo	–	1. Gilus dubuo	–	–	–

„paskui už tai gaudavo gerą atlygį“²⁰. Remiantis tekstu, aiškėja, jog M. Pretorijus buvo susipažinęs su ankstesnių kronikų medžiaga, tai dar sykį paliudija nustatytieji mitinės medžiagos perrašymai (žr. 183 p., 1.1.–1.5. punktus), vis dėlto jis teikia modifikuotą funkcinį aiškinimą (žr. 3.1. interpretaciją), grindžiamą asmeninėmis žiniomis.

Prie informacijos, paskatinusios M. Pretorijų pakeisti (išplėsti) *Perdoito* veiklos sferą, galėtume priskirti: a) aprašytą pirklių atlygį žvejams → už suteiktą pagalbą švartuojant laivus prie kranto, b) gana išsamiai atskleistas pirklių teikiamos naudos modelis: 1) įvežami užsienietiški daiktai ↔ 2) superkami vietiniai daiktai. Toks informacijos pateikimas rodo asmenišką santykį su aptariamuoju dalyku, todėl turėtų būti vertinamas kaip autentiškas. Tiesa, reikia suvokti, kad šiuo atveju patikimomis turėtų būti laikomos M. Pretorijaus žinios apie ~ XVII a.

1 iliustracija. Statula „Wejopattis“²¹

antrosios pusės Klaipėdos krašto / Mažosios Lietuvos gyventojų (ypač žvejų) buitį, tačiau tai nereiškia, jog interpretacija, (iš)plečianti *Perdoito* veiklos sferą, vertintina teigiamai.

M. Pretorijus šalia analizuojamo *Perdaičio* aprašo – pirmą sykį istoriniame šaltinyje – pateikia *Wejopattis* / *Weipons* / *Weidiews* „statulos“, greičiau vėjarodžio, maketą²² (žr. 1 iliustraciją) bei aprašą, kuriame pažymi, kas, kur, kaip ir kada ja naudojosi: 1) pasiturintis žvejys, išpažįstas pagonybę → 2) Karklėje → 3) ant valtės stiebo (↑) prie vairo (vietoj vėliavos) pasikabinęs → 4) iš medžio žievės išdrožtą žmogaus figūrą: dviveidę; sparnuotą bei plačiai išsižiojusią; 5) *dešinėje* rankoje, ištiestoje į dangų (↑) – laikančią statinaitę ↔ *kairiojoje*,

²⁰ Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, 279.

²¹ Ten pat, 446.

²² Pretorijus kalbėdamas apie materiją, iš kurios pagaminta „statula“, sako, jog tai objektas iš „<...> medžio žievės <...>“, kabantis „<...> vietoj vėliavos ant <...> valtės stiebo prie vairo <...>“ (Ten pat, 279). Tai sufleruoja, jog nurodytas medžio raižinys turėjo būti plokščias, nes, nepaisant to, kad rąsto žievės storis priklauso nuo medžio rūšies, amžiaus, stiebo vietos, iš kurios jis buvo atpjautas, taip pat skersmens, medyno geografinės padėties ir daugelio kitų medžio genetinių savybių, žievė yra siaura medžio dalis (Curtis, Helena; Evert, Ray Franklin; Raven, Peter Hamilton. *Biology of Plants*. New York: Worth Publishers, 1981, 641). Be to, teiginį, jog „statula“ negalėjo būti plati bei masyvi, paremia tekstas, kuriame aiškiai sakoma, jog ji kabo „vietoje vėliavos <...> ant <...> stiebo“, vadinasi, tai turėjęs būti gana lengvas ir manevringas objektas, primenantis Mažojoje Lietuvoje aptinkamą įrankį – *vėjarodį* (vėtrungę?), skirtą vėjo krypčiai (ir greičiui) nustatyti.

ištiestoje į žemę (vandenį?) (↓) – laikančią *žuvį* → 6) Karklės žvejys, *esant au-
dringam orui*, iškėlęs abi rankas į viršų adoruodavo „statulą“ / vėjarodį²³. Negana
to, remiantis M. Pretorijumi, „jis mokąs užkalbėti, pakreipti vėją ir vilioti žuvis
į savo tinklą“²⁴. O toks Karklės gyventojų apibūdinimas iš dalies atitinka S. K.
bei L. D. rašytiniuose šaltiniuose pateikiamų „šalutinių veikėjų“, gebančių ma-
nipuliuoti vandenimis bei vėju, charakteristiką: S. K. → 1. Zegnoto (*Segnote*)
arba 2. Viršaičio (*Wourschkaite*), pranešančių žvejybai palankią: a) vietą; b) dieną
(laiką); c) vėją; L. D. → 1. Vaidilučio (*Waidelotte*) arba 2. Viršaičio (*Wurskai-
to*), skirstančių vėjus, išpranašaujančių žvejybos: a) vietą; b) dieną (laiką). Tada
M. Pretorijus pateikia įdomų pastebėjimą, neva ši „statula“, arba vėjarodis, anks-
čiau buvo gaminama *Perdoito* garbei, o dabar vadinama *Vėjopačiu* / *Vėjodieviu* /
Vėjoponu, dėl tos priežasties, kad karkliškis žvejys, kaip ir jo protėviai – senovės
prūsai, laikėsi *religinio tabuizmo*²⁵.

Galiausiai tiriamasis autorius apgailestauja, kad nepavyko iš pasiturinčio Kar-
klės žvejo išgauti, kokias apeigas jis atlieka prie „statulos“ / vėjarodžio, nepaisant
to, jis objektą suskaido į penkis simbolius bei juos interpretuoja: 1. *Sparnai* –
vėjo universalumas; 2. *Doiveidystė* (plačiai išsižioję veidai) simbolizuoja vėjo ga-
lią ir dualizmą: vėjo srovė išeina pro vieną burną, įeina pro kitą – taip cirkuliuoja
stipriais gūsiomis / prekyboje būtiną atsargumą ir nepraleidimą progos parduoti;
3. *Žuvis* – žvejo arba plaukiojimo (pvz., laivais) atributas; 4. *Statinė* – prekybos
ir prekeivių ženklas, drauge žuvų / kitų prekių gabenimo įrankis; 5. *Gaidys* –
budrumo, reikalingo žvejojant ir prekiaujant laimikį, arba oro permainų – vėjo
krypties pasikeitimo – simbolis²⁶. M. Pretorijaus įsitikinimu, visa tai, kas pasa-
kyta, pagrindžia, jog *Vėjopatis* anksčiau galėjo būti vadinamas *Perdoito* vardu²⁷.

Atskirom aptarimo verta vėjarodžio fizinė struktūra. Kaip jau kalbėta, teoriškai
mąstant tai turėtų būti plokščias – dviejų dimensijų (2D) – bei manevringas,
t. y. galintis suktis aplink savo ašį, objektas. Žvelgiant į M. Pretorijaus nupieštą
maketą (žr. 1 iliustraciją), galima pastebėti, jog vėjarodis pavaizduotas labai deta-
liai. Rašančiojo supratimu, atvaizde pažymėtos itin smulkios bei sunkiai medyje
(juolab medžio žievėje) išraižomos detalės: 1) abiejose burnose matyti išsikišę
liežuviai; 2) galvų suaugimo vietoje vaizduojami garbanoti plaukai; 3) iš esmės
tiksliai pavaizduoti abiejų kojų (kairės – *keturi*, dešinės – *penki*) bei kairiosios ran-
kos (penki), pirštai; 4) gaidžio figūra atvaizduojama itin natūralistiškai – piešinyje

²³ Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische
Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, 279–281.

²⁴ Ten pat, 281.

²⁵ Ten pat, 279–281.

²⁶ Ten pat, 281–283.

²⁷ Ten pat, 283.

galima net įžiūrėti ant paukščio galvos esančią viengubą skiauterę; 5) būtybės sparnai projektuojami taip, kad susidarytų išpūdis, jog jie padaryti iš plunksnų; 6) veidai išraiškingi – matyti veido linijos (antakiai); kūno forma (išlenkimai, apvalūs arba pusiau apvalūs kampai ir kt.); 7) žuvies žvynai bei pelekai. Visa tai gali rodyti porą dalykų, pirmiausia, jog M. Pretorijus labai trumpai bei fragmentiškai stebėjo aprašomą objektą, todėl jo nupieštas maketas yra savotiška interpretacija. Taip svarstytina dėl to, kad vargiai ar medžio žievėje (jos nesuskaldžius, nesutrupinus) būtų galima išgauti tiek smulkių ir sudėtingų detalių. Tačiau neatmestina galimybė, jog būtybės figūra ant medžio žievės buvo nupiešta. Įtikinamiau atrodo teiginys, kad piešinyje vaizduojamos smulkios bei kompleksiškos detalės buvo nutapytos ant medinio paviršiaus. Antras faktas, leidžiantis manyti, jog vėjarodžio iliustracija yra interpretacija, glūdi tiriamajame tekste. Analizuojamas autorius, kaip anksčiau minėta, nurodo, kad Karklės žvejas atsisakė su juo bendrauti, dėl tos priežasties jis informaciją rinko per tarpininkus, greičiausiai todėl nagrinėjamo veikalo tekste atsirado sakiny: „žveją, ant savo valties užkėlusį tą vėjo viešpatį, ten [Karklėje – Ž. V.] kunigavęs N. [!] Isingijus (*N. Isingius*) laikė senprūsių pagoniu ir nepajėgė pasiekti, kad jis lankytų bažnyčią ar ateitų prie Dievo stalo“²⁸. Vadinas, yra pagrindo tvirtinti, jog aprašoma „statula“, arba vėjarodis, M. Pretorijui buvo menkai pažįstami objektai. Be to, lyginant M. Pretorijaus vėtrungės aprašą bei pieštą maketą pažymėtinas dar vienas faktinis prieštaraivimas. Kaip jau sakyta, tekste išdėstoma, jog vėjarodis pagamintas iš medžio žievės (2D), tačiau piešinys sufleruoja, kad tai trijų dimensijų (3D) daiktas. Pavyzdžiui, atkreiptinas dėmesys į būtybei ant dešinėsios rankos užmautą statinaitę, kuri yra nupiešta specialiu būdu – *suteikiant jai gylį išpūdį* (3D), o drauge parodant, kad tai *apvalus dalykas*. Visa tai, kas išdėstyta, papildoma prielaida, jog vėjarodžio maketas – tai tam tikra M. Pretorijaus spekuliacija, atsiradusi dėl informacijos trūkumo. O hipotetiniame lygmenyje galima samprotauti, jog analizuojamas autorius vėtrungę pavadino „statula“ būtent dėl to, kad ją projektuodamas įkvėpimo ieškojo tarp antikinio meno pavyzdžių (žr. 2 iliustraciją).

Suprantama, pateiktoji iliustracija neturėtų būti suvokta kaip tiesioginis tiriamojo autoriaus įkvėpimo šaltinis braižant vėjarodžio maketą, greičiau – kaip tipinis antikos kultūros reliktas, leidžiantis nustatyti tam tikrus panašumus (tendencijas): 1) antikos skulptūrose vaizduojami dievai / deivės; 2) dievai / deivės projektuojami (-os) žmogaus pavidalo su tam tikrais dieviškumą bei vienokią ar kitokią valdymo sferą reprezentuojančiais atributais; 3) skulptūros plastiškos – fiksuotinas veiksmas-judesys.

²⁸ Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, 281.

2 iliustracija. Skulptūra „Peonijo Nikė“²⁹

Vėliau M. Pretorijus, remdamasis J. Lasickio mitine informacija, teigia, jog „senieji skalviai, besiribojantys su Žemaitija“ laivams dėl jų atliekamos funkcijos priskiria dieviškas galias, o vokiškai *Luobgeldos* reiškia „geldas, gabenančias visokius lobius“³⁰. Perrašyta J. Lasickio mitinė informacija nėra išplėtotą, nepateikiama naujos medžiagos, todėl tekstas traktuotinas kaip neautentiškas perrašas, nereikalaujantis platesnio aptarimo.

Galiausiai M. Pretorijus labai fragmentiškai – pirmą sykį istoriniame dokumente – pamini audros dievą *Bangputijs*, „kurio garbei jie vagia šaukštą ir pasakui jį sudegina“³¹. Atsižvelgiant į tai, kad informacija labai suskeldėjusi, sunku įvertinti jos autentiškumą, o drauge *Bangputijs* statusą prūsų panteone; tačiau, remiantis analizuojamo veikalo IV knygos IX skyriaus XXIII poskyrio antrašte: „Apie dabar žinomus nadruvių dievus“, kurioje pateikiama informacija apie nagrinėjamą būtybę, manytina, jog tai inovacija arba ~ XVII a. antrajai pusei būdingas reiškinys. Anot M. Pretorijaus, *Bangpučiui* pagarba rodoma atliekant socialiai nepriimtina veiksmą – *vagiant*. Išeitų, kad *Bangputijs* palankumo arba laimės / sėkmės sulauks tie, kurie nusižengia nusistovėjusioms socialinėms normoms, o tai potencialiai gali rodyti nagrinėjamą būtybę chtoniškumą bei vitališką prigimtį. Tačiau reikia nepamiršti, jog egzistuoja „ritualinė vagystė“, kuri

²⁹ „Peonijo Nikė“ – marmurinė sen. Graikijos klasikinio laikotarpio (V a. pr. Kr.) skulptūra, vaizduojanti pergalės deivę Nikę. Kūrinys atrastas Olimpijoje 1875 m., o šiuo metu demonstruojamas Olimpijos archeologijos muziejuje (Pollitt, Jerome Jordan. *The Art of Ancient Greece: Sources and Documents*. Cambridge University Press, 1990, 71). Nuotraukoje, esančioje kairiojoje iliustracijos pusėje, užfiksuoti iki šiol išlikę skulptūros fragmentai (autorius – Denis Džarvis (Dennis Jarvis), vaizdas sukurtas 2005 10 04; prieiga internetu: <https://goo.gl/8Gmahm>, žiūrėta 2016 01 10). Atvaizde, esančiame dešiniojoje iliustracijos pusėje, pateikiama skulptūros rekonstrukcija (autorius – Adolfas Furtvangleris (Adolf Furtwängler), vaizdas sukurtas 1911 01 01; prieiga internetu: <https://goo.gl/bXnM4S>, žiūrėta 2016 01 20).

³⁰ Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, 285.

³¹ Ten pat, 301.

religiniame kontekste yra pateisinamas dalykas. Objektas (auka), kurį reikia pavogti, – buityje naudojamas *šaukštas* – ko gero, *medinis*. M. Pretorijus šalia vandenį globojančios būtybės (apskritai vandens) kaip priešpriešą pažymi ugnį, kuri šiuo atveju, įmanomas daiktas, atlieka *mediumo vaidmenį*. Dėl to samprotautina, jog tik per ugnį, t. y. deginant auką (medinį šaukštą) ugnyje → prašoma vandenį globojančios būtybės palankumo. *Ugnies* ↔ *vandens* opozicija³² plačiau aptariama tiriamojo veikalo XXVI poskyryje „Apie ugnies ir vandens garbinimą“, kuriame autorius taip pat sistemingai priešina ugnį bei vandenį³³. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad jis tuoj pat pateikia autentišką tekstą, susijusį su *Bangputijs*:

3 lentelė

Autentiška Mato Pretorijaus informacija

AUTENTISKA INFORMACIJA	
1.	<i>Tarp stipriausių argumentų, kuriais kokį nors niekšingą nadruvį galima įtikinti pasitaisyti, yra pagrasinimas po mirties jį įmesti į vandeninę liūną. Šitai, matyt, žinojo kunigai, pirmieji norėję atversti senovės prūsus į krikščionių tikėjimą, todėl, norėdami pavaizduoti jiems amžinojo prakeikimo baisenybes, vartojo žodį perkantits, kuris paraidžiui reiškia „būti permirkusiam šlykščiame klane“, nuo klana, t. y. „liūnas“, taigi tas, kuris turi būti įmestas į tokį klaną-liūną³⁴.</i>

Tekstas aktualus tuo, jog reflektuoja keletą esminių požymių, susijusių su *Bangputijs*. Pagrindinė ištraukoje nurodyta materija – *vanduo* (pelkės-liūno), kuris yra *vartai* į kitą erdvę. Remiantis tekstu, įmanu samprotauti, kad būtent vandens vartus – į pomirtinę erdvę – saugo vandenis globojantis dievas, kuris, pasak M. Pretorijaus, ~ XVII a. antrojoje pusėje nominuojamas *Bangputijs* vardu. M. Pretorijaus mitinės informacijos pateikėjų archajišką požiūrį į vandenį globojantį dievą gali rodyti tai, jog jo *bijomasi*. Tiksliau reikėtų sakyti, kad baiminamasi patekti į pomirtinį pasaulį per *Bangputijs* globojamus vartus, nes netgi „niekšingi“ – „nieko verti, nedori, negarbingi“³⁵ nadruviai, grasinant *Bangputijs* (?) rūstybe, jaučia baimę. Tokiame kontekste prisimintinas anksčiau įvardytas socialiai nepriimtinas (nedoras) poelgis – šaukšto (aukos) (pa)vogimas siekiant *Bangputijs* palankumo. Galiausiai, darytina prielaida, kad *Bangputijs* ~ XVII a.

³² O tam tikrame kontekste – *bendrystė*; nes tiek pirmojo, tiek ir antrojo *gaivalo* yra *bijomasi*.

³³ Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, 303–307.

³⁴ Ten pat, 303–305.

³⁵ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*: šeštas (trečias elektroninis) leidimas. Kompaktinė plokštelė / redaktorių kolegija: Stasys Keinys (vyr. redaktorius), Laimutis Bilkis, Jonas Paulauskas, Vytautas Vitkauskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006; prieiga internetu: <http://dz.lki.lt>, žiūrėta: 2015 12 02.

antrojoje pusėje buvo suvokiamas kaip chtoniškas dievas, prižiūrėjęs vandens vartus į pomirtinę erdvę bei reikalavęs tam tikros „ritualinės vagystės“.

Apibendrinant M. Pretorijaus pateiktų mitinių duomenų autentiškumą pasakytina, jog medžiaga dvejopa: 1) pirmąją jos dalį sudaro senosios religinės raštijos autorių duomenys (*Loubgelda*, *Bardoayts*) ir jų interpretacija (*Gardouten*, *Perdoytus*, *Wejopattis*); 2) antrąją – autentiška informacija (*Bangpjits*). Dėl tos priežasties M. Pretorijaus užrašyta / perrašyta mitologinė informacija turėtų būti priskirtina prie nevienareikšmiško autentiškumo duomenų grupės.

Kalbant apie X rašytinio (-ių) šaltinio (-ių) medžiagos autentiškumo nustatymą iškyla *informacinio triukšmo* problema. Atliktas lyginamasis *Perdaičio* (P) ↔ *Gardaičio* (G) ↔ *Bardaičio* (B) tyrimas parodė, jog M. Pretorijus (sykiu panašiai elgiasi ir daugelis kitų senųjų rašytinių šaltinių autorių) kurdamas veikalą naudojo pirmtą medžiagą. Rašydamas tekstą jis pasiklio: a) ankstesnių autorių informacija (žr. informacijos perrašymo chronologinę seką), b) duomenimis, užrašytais iš amžininkų. Problema ta, kad M. Pretorijus, taip pat ir kiti anksčiau kūrę kronikininkai, ne vien perrašinėjo *X pirmtą* bei *X amžininkų* tam tikrą informaciją, bet ją perimdami ir *interpretavo*. Rašančiojo nuomone, tyrinėjant vienokius ar kitokius rašytinius šaltinius, o drauge X mitinius duomenis, būtina tiksliai apsibrėžti, kaip vadintinas toks informacijos adaptacijos procesas. Suformuluotoji problema suponuoja *informacinio triukšmo* termino įvedimą į senųjų rašytinių šaltinių medžiagos verifikaciją.

Išskirtasis terminas oficialiai pirmą kartą paminėtas palyginti neseniai 1986 m. amerikiečių ekonomikos analitiko Fišerio Bleko (*Fisher Black*) straipsnyje „Triukšmas“ (angl. *Noise*). F. Blekas teigia, kad „informacinį triukšmą“ (angl. *Noise / Economic noise*) sudaro: 1) netikslus duomenų / idėjų / minčių – *X informacijos* perdavimas kitam asmeniui; 2) „garsis reklama“ (angl. *hype*) – perdėtas tam tikro objekto reklamavimas³⁶. Pasak jo, šiuolaikinėje visuomenėje „informacinis triukšmas“ – ypač ekonomikos srityje – pastebimas labai dažnai, dėl tos priežasties itin sudėtinga nustatyti, kuri X informacijos dalis yra tikra, o kuri „triukšmas“³⁷.

Kaip jau sakytą, iki šiol, nagrinėjant senuosius rašytinius šaltinius bei juose pateikiamus mitologinius duomenis, nebuvo specifinio termino, aiškiai apibrėžiančio ~ XV a. – XVII a. pabaigos kronikininkų informacijos perrašinėjimą bei suponuojančio tokio elgesio šalutinius reiškinius. Viena vertus, galima samprotauti, jog nustatytajam kronikininkų elgesiui apibūdinti užtenka tradiciškai vartojamų sąvokų: 1) „perrašas“ (= rezultatas), o 2) toks procesas nominuotinas

³⁶ Black, Fischer. *Noise*. *Journal of Finance*, t. 41; nr. 3, 1986, 528–543
(prieiga internetu: <http://goo.gl/VRtxg9>, žiūrėta 2015 12 15).

³⁷ Ten pat, 528.

„nusirašinėjimo“ (= veiksmas) vardu. Kita vertus, nagrinėjant senuosius rašytinius šaltinius, ypač tiriant M. Pretorijaus mitinę medžiagą, matyti, jog veikalo autorius, kaip jau minėta, ne tik perrašo ankstesnių pirmtakų medžiagą, tačiau kartu ją bando *rekonstruoti* / *interpretuoti* / *išplėtoti*. Dėl tos priežasties, verifikuojant X dokumento ↔ Y informaciją, svarbu suvokti, kad tiriami duomenys gali būti *užgožti* perrašinėjimo metu atsiradusio šalutinio reiškinių – „informacinio triukšmo“. Tam, jog pateiktieji teoriniai samprotavimai įgautų praktinį pavaldą, atskirai (iš)analizuotini antrosios lentelės *antrasis* bei *ketvirtasis* skyriai:

4 lentelė

G ↔ P ↔ B išvaizdos (lokalizacijos) ir ypatingų galių palyginimas

	S. K.	V. S. N.	J. M.-S.	M. S.	J. L.	L. D.	J. B.	K. H.	M. P.
2.	IŠVAIZDA (LOKALIZACIJA)								
	1. Didelis angelas, stovįs jūroje	–	–	1. Didis angelas, stovintis jūroje ir <u>ežeruose</u>	–	1. Didelis angelas, stovintis <u>virš jūros</u>	–	–	1. <u>Didelis dievas ar angelas</u> , stovintis jūroje <u>ant vandens</u>
4.	YPATINGA (-OS) GALIA (-IOS)								
	1. Į kurią pusę jis pasisukęs, ten pūsdamas apverčiąs laivus, kurie dėl jo pykčio paskęstą.	–	–	1. Supykęs <u>vienu pūstelėjimu</u> laivus apverčia, skandina. 2. <u>Malšina vėjus</u> .	–	1. Kur jis pasisuka, <u>ten pučia savo vėju vandenį</u> , laivus (<i>apverčia ↔ nuskindina ↔ suklaidina</i>) <u>ir visa kita</u> . 2. <u>Valdo žuvis jūroje ir viską, kas gyvena vandenyje</u> .	–	–	1. Kur jis <u>pakreipia savo sparnus</u> , <u>ten pasuka vėją</u> . 2. <u>Atvaro ar nuvaro žuvis</u> .

Šiuo specifiniu atveju pirminis šaltinis yra S. K. duomenys, kurie vertintini kaip informacinio triukšmo nustatymo pagrindas, arba *informacinis etalonas*. Paprastai tarant, lyginant pirminį tekstą su antriniais kitų autorių duomenimis įmanoma nustatyti, kuri informacijos dalis yra „ pridėtinė“; tokie šalutiniai duomenys / *informacinis triukšmas* ketvirtojoje lentelėje yra pabraukti juodu brūkšniu.

Ketvirtosios lentelės antrajame skyriuje, naudojantis skirtingų senųjų rašytinių šaltinių autorių teksta, lyginama *X būtybės išvaizda ir lokalizacija*. Remiantis

surinktais duomenimis matyti, kad M. S. išplečia pirminį S. K. pažymėtą $G \leftrightarrow P \leftrightarrow B$ lokalizacijos aprašą, teigdamas, jog $G \leftrightarrow P \leftrightarrow B$ pasirodęs ir *jūroje*, ir *ežeruose*. Taigi autorius sufleruoja, kad aprašomasis dievas globoja ne tik tuos, kurie žvejoja *atviruose vandenyse* arba gyvena netoli jūros, bet ir tuos, kurie žvejoja *uždaruose vandens telkiniuose*. L. D. neperima M. S. suformuluoto lokalizacijos išplėtimo, tačiau kalbėdamas apie dievybės išvaizdą teigia, jog ji stovi „virš jūros“. Galimas dalykas, kad L. D. pažymėdamas, jog būtybė *levituoja* / *sklando* virš vandens, parodo jos, kaip vėjus valdančios būtybės, statusą. O M. P. rašo, kad $G \leftrightarrow P \leftrightarrow B$ yra „didelis dievas ar angelas, stovintis jūroje ant vandens“. Jis akcentuoja, jog tai gali būti dievas arba angelas, stovintis ant vandens (esantis virš vandens), taip sujungdamas pirminio bei antrinių šaltinių duomenis į vieną tezę.

Ketvirtosios lentelės ketvirtasis skyrius dedikuotas aprašomosios būtybės *ypatingųjų galių* raidos analizei. Lentelės duomenys rodo, kad M. S. yra pirmasis kronikininkas, kuris išplečia S. K. nurodytas $G \leftrightarrow P \leftrightarrow B$ ypatingas galias, rašydamas, jog būtybė: 1) laivus nuskandina „vienu pūstelėjimu“; 2) nurodo naują $G \leftrightarrow P \leftrightarrow B$ veiklos sferą – *vėjų malšinimą*. Dar daugiau „pridėtinės“ informacijos išdėsto L. D.: 1) samprotaudamas, jog būtybė sukiudamasi „pučia savo vėju vandenį“, kartu sufleruoja, jog tai *vėją (-us) valdantis dievas*. Jis siūlo $G \leftrightarrow P \leftrightarrow B$ traktuoti kaip dievą / angelą, kuris vandenį judina → naudodamas vėją kaip įrankį tikslui pasiekti; 2) interpretuoja, kad būtybė laivus nuskandinanti juos *suklaidindama*, greičiausiai, „suklaidintais laivais“ vadinami tokie, kurie dėl netinkamo vėjo krypties užplaukia ant seklumos; 3) L. D. įvardija, jog $G \leftrightarrow P \leftrightarrow B$ skandina ne tik laivus, bet „ir visa kita“ (žmonės, gyvuliai, daiktai?); 5) galiausiai autorius „prideda“ dar vieną naują veiklos sferą, rašydamas, jog analizuojamas dievas / angelas „valdo žuvis jūroje ir viską, kas gyvena vandenyje“. Įmanoma svarstyti, jog L. D. teiginį, kad $G \leftrightarrow P \leftrightarrow B$ „pučia savo vėju vandenį“, įkvėpė pirmtako M. S. samprotavimai, kad būtybė „malšina vėjus“. Galiausiai M. P. tarsi sutapatiną pirmtakų M. S. (vėjo malšintojo) ir L. D. (vėjų valdytojo; jūros augmenijos ir gyvūnijos globėjo) pastebėjimus į vieną tezę, teigdamas, kad „kur jis pakreipia savo sparnus, ten pasuka vėją“ bei „atvaro ar nuvaro žuvis“. Tačiau jis, priešingai nei ankstesnieji autoriai, akcentuoja dievybės *sparnuotumą*. Regis, M. Pretorijus $G \leftrightarrow P \leftrightarrow B$ *sparnus* suvokė kaip vėjo, kuriuo jis manipuliuoja vandenį, sukėlimo įrankį. Visa tai, kas pasakyta: 1) (pa)rodo „informacinio triukšmo“ egzistavimą XV a. pirmosios pusės – XVII a. pabaigos veikaluose; 2) leidžia nustatyti, kuri išnagrinėtos mitinės medžiagos dalis yra: 2.1.) interpretuota, 2.2.) kas \leftrightarrow kada \leftrightarrow kokius atliko pakeitimus. Manytina, kad pavyko iškristalizuoti informacinio triukšmo tendenciją, tačiau lieka neaišku, kodėl ji apskritai egzistuoja. Norint tai suprasti, pirmiausia reikia nusistatyti M. Pretorijaus statusą etnografiniame kontekste: kaip jis ir jo užrašyta mitinė medžiaga vertintina šiandien?

Kalbant apie M. Pretorijaus, kaip tam tikro „etnografo“, gyvenusio ir informaciją rinkusio ~ XVII a. antrojoje pusėje, vaidmenį, formuluotina hipotezė, jog jis pats ir jo surinkti duomenys, laikantis šiandieniniam etnografui keliamų reikalavimų, negali būti vertinami teigiamai. Atsižvelgiant į šiuolaikinės etnografijos standartus, ne kiekvienas aprašas, kuriame pateikiama *X tautos kultūra*, yra laikytinas „gera“ etnografine medžiaga. Kaip žinoma, iki pat XX a. pirmosios pusės arba *išlavintosios etnografijos atsiradimo*, ankstesnių keliautojų – misionierių, administratorių ir kt. – praleidusių X tautoje daug laiko ir aprašiusių X įvykius, duomenys buvo laikomi patikimesniais, tačiau po *etnografinės revoliucijos* požiūris į tokios medžiagos vertingumą pasikeitė į priešingą pusę³⁸.

Nepaisant to, neginčijama, kad remiantis analizuojamojo veikalo kalbiniais duomenimis (stilistika) galima identifikuoti, kurią teksto dalį M. Pretorijus parašė iš ankstesnių šaltinių, o kurią „patyrė“ asmeniškai. Jis dažnai nurodo, jog pateikiamą medžiagą *surinko pats* arba tai *nutiko jam dalyvaujant*. Vadinasi, išeitų, jog M. Pretorijų įmanoma laikyti savotišku XVII a. „lauko tyrimų rengėju“, kurio tyrimo objektas buvo baltiškosios *religijos* / *papročių* / *tradicijos* kaitos fiksavimas. Jeigu priimame teiginį, jog M. Pretorijus iš amžininkų *užrašė autentiškos mitinės informacijos*, turime aptarti ir duomenų rinkimo procesą, arba savotiškus „lauko tyrimus“.

Apdorojant „lauko tyrimo“ metu surinktus duomenis (arba šiuo specifiniu atveju – XV a. pirmosios pusės – XVI a. pabaigos pirmtakų rašytinę medžiagą), *interpretacija* tampa kone centriniu veiksmu bei sąvoka. Remiantis XIX a. amerikiečių antropologijos specialisto Klifordo Geerdzo (*Clifford Geertz*) patirtimi, manytina, jog „etnografinis tyrimo mentalinis aspektas yra interpretacinė <...> reikšmių ieškanti analizė, kurios objektas – socialinio diskurso srautas, o *interpretavimas yra prasmės aiškinimas (-sis)*“³⁹. Tai reflektuoja idėją, kad X etnografinę (etnologinę) informaciją, nesvarbu, kada ji buvo užrašyta, reikia „atrakinti interpretuojant“, tačiau dėl to susidaro *interpretacijos interpretavimo paradoksas*⁴⁰.

Atsižvelgiant į susiformuotą klausimą, galima išskirti dvi esmines interpretacijos pakopas: 1. *Interpretuoja pateikėjas* (kalbėdamas / pateikdamas informaciją respondentas⁴¹ nurodo ne, sakykime, „grynąjį gyvojo pasaulio vaizdą“, o pasau-

³⁸ Clifford, James. *Kultūros problema: XX amžiaus etnografija, literatūra ir menas*. I dalis. *Diskursai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006, 44–45.

³⁹ Geertz, Clifford. *Kultūrų interpretavimas*. Vilnius: Baltos lankos, 2005, 22.

⁴⁰ „Antropologas buvo „ten“ ir mums „čia“ perduoda savo patirtį. Kaip galime ir apskritai galime patikėti, kad tai – tikra patirtis?“ (Sverdiolas, Arūnas. *Lėkštutėlė lėkštelė: keli dabartinės Lietuvos viešosios erdvės ypatumai*. Vilnius: Versus aureus, 2005).

⁴¹ Lietuvos etnografijoje susiklostė tradicija, jog tas, kurį lauko tyrimų metu kalbina tyrėjas, yra vadinamas pateikėju, kitaip tariant, tuo, kuris *(pa)teikia X* (Ramanauskaitė, Egidija. *Lauko tyrimų metodai ir technikos. Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai*. Metodinė mokymo priemonė. Kaunas: VDU leidykla, 2002, 84).

lio vaizdą, kurį mato būtent jis. Dar kitaip sakant, nuo individualios X asmens psichikos sąrangos gali priklausyti aplinkos, sociumo prasminių struktūrų, kuriuose jis gyvena, suvokimas. Suprantama, *asmenybės psichologija* nėra vienintelis veiksnys, nulemiantis prieigą prie vienokio ar kitokio tiesioginio suvokimo⁴², nepaisant to, jos egzistavimo paneigti neįmanoma). 2. *Pateikėjo interpretaciją* (t. y. informaciją) → *interpretuoja tyrėjas*, kuris gautus duomenis „perdirba“ du kartus: 2.1. Jis klausydamasis, stebėdamas, patirdamas tai, kas yra *daroma*, *kalbama*, *rodoma*, visa tai suvokia taip, kaip tai nulemia jo asmeninė sąmonė, kurią veikia: profesinis / moralinis supratingumas, tolerancinio pasirengimo lygis ir kt.; 2.2. Antrą kartą tyrėjas interpretuoja, kai informacija yra užrašoma (per jo sąmonę ↔ į tekstą). Galima samprotauti, jog *kalba savaime* yra dirbtinė konstrukcija arba nelyginant *rėmas*, kuris tam tikrais leksiniais semantiniais atvejais iš principo neleidžia nusakyti tam tikro ne savos kultūros (*savas* ↔ *svetimas* fenomeno poveikis) patyrimo. Diskutuojant apie kalbos vaidmenį aptarinėjama paradokse, verta prisiminti rusų kilmės poeto Fiodoro Ivanovičiaus Tiutčevo (*Федор Иванович Тютчев*) samprotavimą, jog „kiekviena mūsų ištarta mintis – žodžio pavidalu – yra melas“ (vertimas – Ž. V.)⁴³. Žinoma, tai neturėtų būti suprata tiesiogiai, nes tokiu atveju mes iš principo apribojame bet kokio (kalbinio, kultūrinio, gamtinio ir t. t.) pažinimo įmanomumą, greičiau tai suprastina kaip nuoroda, sufleruojanti, jog interpretacijos paradoksas *buvo* / *yra* / *bus* svarbus pažinimo klausimas.

Žvelgiant į iškeltąją problemą lingvistiniu aspektu, galima paminėti *etno-lingvistikos* discipliną, kurios sekėjai vadovaudamiesi vokiečių filosofo Vilhelmo Humbolto (*Friedrich Wilhelm Heinrich Alexander von Humboldt*)⁴⁴ suformuluotomis gairėmis apie kalbą, kaip *tautinės individualybės atspaudą*⁴⁵, bei įsitikini-

⁴² Visiškai natūraliai kyla *filosofinis-fenomenologinis* klausimas, ar mes, kaip socialūs gyvūnai, egzistuojantys tam tikroje kultūrinėje, politinėje, religinėje, ekonominėje, tautinėje terpėje, apskritai esame pajėgūs *patirti* (suvokti) *tiesioginę patirtį*? Ar matydami prieš save, pavyzdžiui, *kompiuterį*, mes minėtajam daiktui, to savaime nepastebėdami, pritaikome tam tikrus vertinimo kriterijus (?) ar vis dėlto sugebame jį išvysti tiesiogiai, galima sakyti, *be tarpininkų*. Tarkime, aš žiūrėdamas į nešiojamąjį kompiuterį kontempluoju, jog tai mobili medijų kūrimo bei skelbimo priemonė – komunikacijos įrankis, tai mechaninė mašina, civilizacijos progreso rezultatas, tai daugybės kryptingų mokslinių tyrimų pasekmė, galiausiai, tai šiamo rašto darbe – šiuo metu – naudojamo pavyzdžio prototipas ir t. t. Bet ar aš iš tikrųjų galiu nusakyti jame glūdinių tam tikrų aspektų prasminius sąryšius ir jį suvokti tiesiogiai? (Gallagher, Shaun. *Phenomenology. Lifeworld, Action, Narrative*. New York: Palgrave-Macmillan, 2012; Held, Klaus. *Husserl's Phenomenology of the Life-World*. Indiana University press, 2003).

⁴³ *Мысль изреченная есть ложь* (ištrauka iš eilėraščio *Silentium!*; prieiga internetu: <http://goo.gl/JPa30a>, žiūrėta 2015 03 19).

⁴⁴ Biografija bei bibliografija (vok. k.); prieiga internetu: <http://goo.gl/K61E9>, žiūrėta 2015 12 19.

⁴⁵ Humboldt, Wilhelm. *Schriften zur Sprachphilosophie*. Werke, t. 3. Darmstadt, 1979, 296.

mą, jog „viršinė tautų dvasios išraiška: jų kalba yra jų dvasia, ir jų dvasia yra jų kalba“⁴⁶, savo tyrinėjimo objektą formuluoja kaip *tautą kalboje*. Mums šiuo atveju aktualu bei įdomu yra tai, jog etnolingvistikos disciplinos šalininkai tautos kalbos konstrukcijas laiko tam tikrais *konceptais*, kurie yra metaforinės prigimties ir kuriuos apčiuopti yra labai sudėtinga. Pavyzdžiui, daugeliui kalbėtojų pasakymas *prabėgo vasara* arba *gilus protas* yra visiškai suprantamas ir natūralus. Vis dėlto pateiktasis pavyzdys aiškiai nurodo tai, jog mes, kaip žmogiškosios būtybės, patiriančios aplinką per daiktus (aplinkybes, situacijas ir t. t.), neturime kitos galimybės išsakyti – šiuo atveju – *laiko* arba *išminties* didumo, kaip tik taikydami mums žinomas fizinio veiksmo (*bėgimo*) arba matavimo (*gylio*) metaforas. Apibendrinant konstatuotina, jog pateiktieji argumentai (i)rodo, kad kalba egzistuoja kaip konstrukcija, kuri ne tik *atspindi*, bet ir *formuoja realybę*.

Atlikta teksto analizė parodė, jog *informacinio triukšmo* tendencija egzistuoja XVI–XVII a. senuosiuose rašytiniuose baltų religijos ir mitologijos šaltiniuose; tai ypač aiškiai matyti M. Pretorijaus tekstuose.

Išvados

1. M. Pretorijaus mitologinių duomenų autentiškumo vertinimas, remiantis XVI–XVII a. šaltinių kontekstu, atskleidė, kad autorius *Perdoytus* (*Gardouten* ↔ *Bardoayts*) mitologemas vertino skirtingai: 1) *Gardouten* dievavardį atmetė kaip nepatikimą, 2) jo vietoje rekonstravo *Perdoytus* teonimą; 3) *Bardoayts* patikimumo iš esmės nesvarstė. Tyrimas leidžia teigti, kad M. Pretorijaus mitinė medžiaga apie *Perdoytus* (*Gardouten* ↔ *Bardoayts*) mitologemas nėra autentiška, nes didžiąją dalį mitinės informacijos apie *dievybių vardų kilmę, išvaizdą (lokalizaciją)* ir *ypatingas galias* jis perrašė iš XV a. pirmosios pusės – XVI a. rašytinių šaltinių. Tačiau autorius mėgindamas pagrįsti *Perdoytus* rekonstrukciją bei išplėsti paminėtosios dievybės veiklos sferą, manytina, pateikia autentiškos medžiagos apie ~ XVII a. antrosios pusės Klaipėdos krašto žvejų buitį bei *X dievybei* skirtą adoraciją. Galiausiai M. Pretorijaus aprašyti mitiniai duomenys apie *Perdoytus* (*Gardouten* ↔ *Bardoayts*) mitologemas – autentiškumo atžvilgiu – vertintini kaip nevienodo patikimumo. Taip pat darytina prielaida, jog M. Pretorijus gali būti traktuojamas kaip baltų religinės ir mitologinės sistemos XVII a. *verifikuotojas / interpretatorius / rekonstruktorius*.

2. M. Pretorijaus suprojektuotas bei nubraižytas *Vėjopačio* „statulos“ eskizas jam pačiam buvo menkai pažįstamas objektas, apie kurį jis informaciją rinko per tarpininkus arba perėmė iš istorinių šaltinių (M. P. → **Vėjopatis* = *Perdaitis* (*Gardaitis* ↔ *Bardaitis*)), todėl nėra autentiškas. Analizuojamame tekste mitinė

⁴⁶ Humboldt, Wilhelm. *Schriften zur Sprachphilosophie*. Werke, t. 3. Darmstadt, 1979, 414–415.

informacija apie *Bangpūtį* ypač skurdi, tačiau abejoti jos autentiškumu nėra pagrindo. Atsižvelgiant į turimus duomenis, manytina, jog *Bangputijs* ~ XVII a. antrojoje pusėje buvo suvokiamas kaip chtoniškas dievas, valdęs vandens vartus į pomirtinį pasaulį bei reikalavęs tam tikros „ritualinės vagystės“. M. Pretorijaus tekste minimas dievavardis *Luobgelda* bei dievybės funkcijos yra nukopijuotos nuo XV a. pabaigos J. Lasickio šaltinio, todėl teigtina, kad nagrinėjamojo autoriaus mitinė informacija apie *Luobgelda* yra neautentiška.

3. Tyrimas padėjo iškristalizuoti tendenciją, jog M. Pretorijaus bei kitų XVI–XVII a. senųjų rašytinių šaltinių mitiniai duomenys yra užgožti perteklinės informacijos / kronikininkų interpretacijų. Dėl tos priežasties privalu aiškiai apsibrėžti šį daugiapakopį protinį bei fizinį reiškinių ir į senųjų rašytinių šaltinių patikros procesą įvesti naują terminą – *informacinis triukšmas*; tai netikslus duomenų / idėjų / minčių – *X informacijos* perdavimas kitam asmeniui, o jo atsiradimą lemia dvi pagrindinės priežastys: 1) *interpretacijos fenomenas*; 2) *kalbos*, kaip įrankio, ne tik perteikiančio tai, kas yra fiziška / mentališka, bet ir formuojančio esatį, *vaidmuo*. Informacinio triukšmo lygį X tekste įmanoma nustatyti taikant *giluminį lyginamąjį* teksto tyrimą, kurio branduolį sudaro pirminės medžiagos (*informacinio etalono*) palyginimas su antrine.

Santrumpos

2D – dviejų dimensijų vaizdas

3D – trijų dimensijų vaizdas

B – *Bardaitis*

G – *Gardaitis*

J. B. – Jonas Bretkūnas

J. L. – Jonas Lasickis

J. M.-S. – Jonas Maleckis-Sandeckis

K. H. – Kristoforas Hartknochas

L. D. – Lukas Davidas

M. P. – Matas Pretorijus

M. S. – Motiejus Strijkovskis

P – *Perdaitis*

P. S.-D – Pranė Stukėnaitė-Dundulienė

S. K. – *Sūduvių knygelė*

V. S. N. – 1530 m. *Vyskupų sinodo nutarimai*

Ž. V. – Žydrūnas Vičinskas

Šaltiniai ir literatūra

Ališauskas 2012 – Vytautas Ališauskas. *Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus. Tekstas ir kontekstai*. Vilnius: Aidai.

Black 1986 – Fischer Black. Noise. *Journal of Finance*, t. 41; nr. 3.

Clifford 2006 – James Clifford. *Kultūros problema: XX amžiaus etnografija, literatūra ir menas*. I dalis. *Diskursai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

- Curtis [et al.] 1981 – Helena Curtis, Ray Franklin Evert, Peter Hamilton Raven. *Biology of Plants*. New York: Worth Publishers.
- DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: šeštas (trečias elektroninis) leidimas*. Kompaktinė plokštelė / redaktorių kolegija: Stasys Keinys (vyr. redaktorius), Laimutis Bilkis, Jonas Paulauskas, Vytautas Vitkauskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.
- Gallagher 2012 – Shaun Gallagher. *Phenomenology. Lifeworld, Action, Narrative*. New York: Palgrave-Macmillan.
- Geertz 2005 – Clifford Geertz. *Kultūrų interpretavimas*. Vilnius: Baltos lankos.
- Hartknoch 1679 – Christoph Hartknoch. *Petri De Dusburg, Ordinis Teutonici Sacerdotis, Chronicon Prussiae, in quo Ordinis Teutonici Origo, Nec Non Res ab ejusdem Ordinis Magistris ab An. MCCCXXVI. usque ad An. MCCCXXVI. in Prussia gestae exponuntur, cum incerti Auctoris Continuatione usque ad Annum MCCCCXXV. Accesserunt his praeter Notas in Dusburgensem Privilegia Quaedam Prussis antiquitus concessa, Item Dissertationes XIX. Antiquitates Prussicas complexae*. Francofurti et Lipsiae, Jenae.
- Held 2003 – Klaus Held. *Husserl's Phenomenology of the Life-World*. Indiana University press.
- Humboldt 1979 – Wilhelm Humboldt. *Schriften zur Sprachphilosophie*. Werke, t. 3. Darmstadt.
- Kregždys 2009 – Rolandas Kregždys. Sūduvių knygelė – vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinis. I dalis: formalioji analizė. *Lituanistica*, t. 55, nr. 3–4, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
- Pollitt 1990 – Jerome Jordan Pollitt. *The Art of Ancient Greece: Sources and Documents*. Cambridge University Press.
- Pretorijus 1999 – Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 1. Įvadas: Ingė Lukšaitė. Matas Pretorijus – Prūsijos kultūros istorikas: gyvenimas, veikla ir mokslinė kūryba. Vilnius: Pradai.
- Pretorijus 2004 – Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 2. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Pretorijus 2006 – Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Pretorijus 2011 – Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, t. 4. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Ramanauskaitė 2002 – Egidija Ramanauskaitė. *Lauko tyrimų metodai ir technikos. Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai*. Metodinė mokymo priemonė. Kaunas: VDU leidykla.
- Sverdiolas 2005 – Arūnas Sverdiolas. *Lėkštutėlė lėkštelė: keli dabartinės Lietuvos viešosios erdvės ypatumai*. Vilnius: Versus aureus.
- TŽŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
- Vėlius 2001 – Norbertas Vėlius. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Prieiga internetu

- <https://goo.gl/bi6IHn>
<https://goo.gl/8Gmahm>
<https://goo.gl/bXnM4S>
<http://dz.lki.lt>
<http://goo.gl/VRtxg9>
<http://goo.gl/K61E9>

Žydrūnas Vičinskas

MYTHICAL INFORMATION BY MATAS PRETORIJUS ABOUT *PERDOYTUS*, *WEJOPATTIS*, *GARDOUTEN*, *BANGPJTS*, *LUOBGELDA* IN THE CONTEXT OF XVI–XVII C. WRITTEN SOURCES

Summary

When analyzing Baltic culture whose core until Christianity is constituted by religious pagan logic, the doubt arises about the credibility of writing as a source. One of the wealthiest written sources providing information about the pagan religion of Balts is the manuscript “Sights of Prussia, or Prussia’s observation place” (*Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*) that was written in the second half of XVII c. by Matas Pretorijus (*Matthäus Prätorius*) (~ 1635–1704, 1707 (?)). The present paper distinguishes five water sphere related deities in the work of M. Pretorijus – 1) *Perdoytus*, 2) *Wejopattis* / *Weipons* / *Weidiews*, 3) *Gardouten*, 4) *Bangpjts*, 5) *Luobgelda*. Despite the fact that the author does not aim to analyse the mythologeme of *Bardoayts*, while studying deities such as *Gardouten* and *Perdoytus* it is impossible to ignore the existence of *Bardoayts*.

In the context of XVI–XVII c. written sources, the evaluation of authenticity in the mythological data provided by M. Pretorijus revealed that the author had various perspectives towards *Perdoytus* (*Gardouten* ↔ *Bardoayts*) mythologemes: 1) he rejected the noun *Gardouten* as being unreliable, 2) instead of it he reconstructed the theonym *Perdoytus*; 3) the validity of *Bardoayts* essentially have not been considered. The study seems to show that M. Pretorijus mythical material about *Perdoytus* (*Gardouten* ↔ *Bardoayts*) mythologemes is not authentic since the bigger part of information about *the origins of deities, their names, appearance (localization)* and *particular powers* have been copied from the written sources of XV–XVI c. However, attempting to justify the reconstruction of *Perdoytus* and expand the range of its activities, Pretorijus seems to provide authentic information about daily life of ~ XVII c. fishermen from Klaipėda region (Lithuania Minor) and adoration for *deity X*. Finally, M. Pretorijus mythical material about *Perdoytus* (*Gardouten* ↔ *Bardoayts*) mythologemes from the perspective of authenticity were evaluated as of diverse reliability. M. Pretorijus could be considered to be XVII c. *verifier* / *interpreter* / *reconstructor* of religious and mythological systems of Balts.

The sketch of *Vėjopatis* „statue“ was designed and drawn by M. Pretorijus, however it was barely acquainted object to the author himself since the data have been collected through mediators or adopted from historical sources (M. P. →

**Vėjopatis* = *Perdaitis* (*Gardaitis* ↔ *Bardaitis*)), therefore it is not authentic. The information about *Bangputijs* that is provided in the manuscript seems to be scanty, but there are no reasons to have doubts about its authenticity. With respect to gathered material, it seems that in the second half of XVII c. *Bangputijs* were considered to be a chthonic deity who controls the gates of water to the afterlife world and requiring a particular “ritualistic theft”. Whereas the name and function of deity *Luobgelda*, which is mentioned in the text, is copied from XV c. source of Jonas Lasickis, hence it is argued that M. Pretorijus mythical material about *Luobgelda* is not authentic.

The study revealed the tendency that the mythical information provided by M. Pretorijus and other ancient written sources from XVI–XVII centuries are overshadowed by redundant and unauthentic information or interpretations of chroniclers. Due to this reason there is a necessity to clearly define this multi-level mental and physical phenomena in the verification process of ancient written sources and introduce a new term *information noise*, which is inaccurate *data / ideas / thoughts* – transmission to the other person. *Information noise* appearance is determined by two reasons: 1) phenomena of interpretation; 2) the role of language, which does not only convey something that is physical / mental, but something that shapes being as well. The level of information noise in the *text X* could be determined by applying in-depth comparative analysis whose core is in the comparison of the original and secondary material.